

УДК 37.013

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-199-213>

ІДЕЯ «ВНУТРІШНЬОЇ ЛЮДИНИ» У ВИХОВАННІ ПОЗИТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

І. О. Сафонова

ORCID 0000-0002-2114-6581

У статті осмислюється ідея «внутрішньої людини» у вихованні позитивної особистості. Внутрішня людина – незламна, кріпка духом, яка не зважаючи на зовнішні перешкоди, негаразди, несприятливі ситуації, вміє правильно, позитивно мислити, оцінювати, має внутрішню свободу. Свобода є єдиним виміром буття внутрішньої людини. Вільною людина може бути за будь-яких обставин, оскільки справжня свобода – це свобода внутрішня: свобода духу і свобода совісті, свобода вибору гідної позиції в житті. Свобода надає людині суб'єктивність, можливість обирати, здійснювати, творити себе. Внутрішня людина – це не аскет, не інтроверт, не замкнена у собі людина, відірвана від життєвого світу. Внутрішня людина – це позитивна особистість, яка любить живе життя; вона не розпочинає війн, оскільки цінує життя кожного, хто прийшов в цей прекрасний світ. Інколи обставини і ситуації складаються таким чином, що людина відсторонюється від активної суспільної діяльності, відмовляється від усталеної матриці загальноприйнятих цінностей згідно стандарту «жити, як всі». Замість цього – вимушений вибір «внутрішньої еміграції», що припускає набуття людиною моральної стійкості, витрачання духовних зусиль вчинити по совісті, підпорядкованих задачі самовизначення в умовах внутрішнього і зовнішнього протистояння. Внутрішня людина персоніфікує об'єктивні смисли, робить їх частиною свого внутрішнього логосу, стаючи суб'єктом свого розвитку. Бути внутрішньою людиною означає бути Людиною честі і гідності, залишатися собою за різних умов, обставин, не зраджувати собі, а також мати мужність бути людиною в нелюдяному світі.

Ключові слова: внутрішня людина, виховання, позитивна особистість.

Кріпись у собі самому.

Марк Аврелій

Шукати блага слід не поза собою, а в самому собі.

Епіктет

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема виховання

позитивної особистості відроджує аксіологічно-онтологічну проблематику – буття Людини в світі, пошуку позитивних онтологічних цінностей і смислів та їх репрезентацію у *внутрішній світ* людини. Онтологічна концепція «Людина в світі і світ в людині», яка має бути, на наш погляд, основоположною доктриною сучасної освіти, сьогодні має бути спрямованою не лише на пізнання світу, а на відчуття світу людиною, на переживання повноти життя, на розвиток *внутрішньої людини*, яка незламна, кріпка духом, яка не зважаючи на зовнішні перешкоди, негаразди, несприятливі ситуації, вміє правильно, позитивно мислити, оцінювати, має внутрішню свободу. Свобода є єдиним виміром буття внутрішньої людини. Вільною людина може бути за будь-яких обставин, оскільки справжня свобода – це свобода внутрішня: свобода духу і свобода совісті, свобода вибору гідної позиції в житті. Свобода надає людині суб'єктивність, можливість обирати, здійснювати, творити себе. *Внутрішня людина* – це не аскет, не інтроверт, не замкнена у собі людина, відірвана від життєвого світу. *Внутрішня людина* – це позитивна особистість, яка любить живе життя; вона не розпочинає війн, оскільки цінує життя кожного, хто прийшов в цей прекрасний світ. Інколи обставини і ситуації складаються таким чином, що людина відсторонюється від активної суспільної діяльності, відмовляється від усталеної матриці загальноприйнятих цінностей згідно стандарту «жити, як всі». Замість цього – вимушений вибір «*внутрішньої еміграції*», що припускає набуття людиною моральної стійкості, витривалості духовних зусиль вчинити по совісті, підпорядкованих задачі самовизначення в умовах внутрішнього і зовнішнього протистояння. Бути *внутрішньою людиною* означає бути Людиною честі і гідності, залишатися собою за різних умов, обставин, не зраджувати собі, а також мати мужність бути людиною в нелюдяному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Ідея «*внутрішньої людини*» розглядалась у працях Г. Сковороди, Д. Чижевського, Ю. Барабаша, Г. Федоришин та ін. Наскрізною темою вона проходить у працях М. Аврелія, Епіктета, Ж.-П. Сартра, В. Франкла, М. Мамардашвілі, Едіт Сва Егер, Прімо Леві та ін. Ідея «*внутрішньої людини*» у вихованні позитивної особистості привернула нашу увагу з тієї причини, що вона спрямована на інтенсифікацію внутрішнього життя особистості в умовах, коли людина не має моральної опори в навколишньому середовищі і вимушено обирає шлях *внутрішньої людини* – тернистий шлях морального самоусвідомлення, самовдосконалення, самотворення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття ідеї «*внутрішньої людини*» у вихованні позитивної особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Філософський енциклопедичний словник витлумачує так поняття *«внутрішня людина»*: *«Суть внутрішньої людини* мислилася осяжною тільки через надприродний світ благодаті, сили природного людського розуму вважалися недостатніми. Зосередження на *внутрішній людині*, на духовному світі було обов'язковою умовою досягнення спасіння душі віруючого» (Філософський енциклопедичний словник). Як бачимо, поняття розглядається в межах християнської філософії. Саме такий контекст тлумачення ми знаходимо і у Г. Сковороди, для якого сама ідея *«внутрішньої людини»* була основою його філософської думки. Весь світ, за думкою мислителя, складається із двох натур: одна – видима, друга – невидима. *«Видима натура називається тварь, а невидимая – бог. Сія невидимая натура, или бог, всю тварь пронизает и содержит»* (Сковорода, Начальная дверь ко Християнскому добронравію, 1973). Сутність людини, її *«корень»*, стверджує філософ, – у *внутрішньому світі* людини. Яблуня жива, говорить Сковорода, якщо здоровий її корінь. Здоровий корінь є кріпка душа і мирне серце. Справжнє щастя знаходиться, за думкою мислителя, у *внутрішньому серці* нашого світу, а світ у злагоді із Богом (Сковорода, Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни, 1973). Саме *«серце»*, де виникають емоції, почуття, а не холодний розсудок, інтелект, за думкою Сковороди, є осередком духовного світу особистості. *«Філософія серця»* розглядається мисливцем як шлях пізнання. Людина має пізнати себе через свої думки, почуття, через молитву. Пізнання себе є осягненням Бога. Саме блаженніше обличчя боже, вважає філософ, таємно на серці написано, є силою і правилом всіх наших рухів і справ. Воно різнить людину від звірів милосердям і справедливостю, а від худоби – стриманістю і розумом. Лише завдяки осягненню Бога серце людини стає чистим джерелом благодіянь, і лише тоді ми стаємо справжніми по душі і тілу людьми (Сковорода, Начальная дверь ко Християнскому добронравію, 1973). Отже, ідея внутрішньої людини у Сковороди спряжена з ідеєю Бога, філософією серця, удосконаленням внутрішнього світу особистості.

Вважається, що ідея *«внутрішньої людини»* вперше з'явилася у посланні апостола Павла коринтянам та римлянам. Так, у Другому посланні святого Апостола Павла до коринтян йдеться: *«Через те ми відваги не тратимо, бо хоч нищиться зовнішній наш чоловік, зате день-у-день відновляється внутрішній»* (Друге послання апостола Павла до коринтян, Біблія, гл. 4). У Посланні римлянам написано: *«Коли ж я роблю те, чого не хочу, то вже не я це виконую, але гріх, що живе в мені. Тож знаходжу закона, коли хочу робити добро, що зло лежить у мені. Бо маю задоволення в Законі Божому за внутрішнім чоловіком, та бачу інший закон у членах*

своїх, що воює проти закону мого розуму, і полонить мене законом гріховним, що знаходиться в членах моїх» (Послання св. апостола Павла до римлян, гл. 7).

Ідея виховання внутрішньої людини набула свого розвитку в філософії стоїцизму, слоганом якої можуть бути відомі слова Марка Аврелія: «зосередься в самому собі» (Аврелій, 2018, с. 70) та Епіктета: «Шукати блага слід не поза собою, а в самому собі» (Епіктет, В чем наше благо? Кн. 2, гл. 1). Взагалі стоїцизм можна розглядати як метод виховання *внутрішньої людини*, її самоорганізації та самооптимізації. Людину стоїки розглядають як частину цілого. «Звідтіля все тече; і тут неминучість і користь того світового цілого, якого ти частина» (Аврелій, 2018, с. 30). «Від богів, – говорять стоїки, – сповнене промислу» (Там само). Але при цьому акцентують увагу, що варто пам'ятати, «яка природа цілого і яка моя» (Там само, с. 31), тобто, що природно, те змінити не можна, і що залишається за людиною. Людина, яка зайнята тим, що від неї самої залежить, спрямовує своє життя на самовдосконалення, вона не буде зайве турбувати себе (Епіктет, В чем наше благо? Кн. 1, гл. 7). Епіктет пише: «Те, що турбує тебе, перебуває у твоїх власних руках. Дивись тільки пильно за своїми думками та вчинками і намагайся всіляко виправляти себе» (Там само, Кн. 1, гл. 7). Єдине наше благо і зло, говорять стоїки, – в нас самих, у нашій власній душі. Епіктет проголошує: «Упорядкуй своє *внутрішнє духовне життя*; не давай ходу печалі, страху, задрожів, корисливості, жадібності, недружелюбності, делікатності та неприборканості. Ти будеш шукати щастя поза собою і ніколи його не знайдеш, тому що замість того, щоб шукати його там, де воно знаходиться, ти шукатимеш його там, де його немає» (Там само, Кн. 4, гл. 8). Стоїки не відкрили і не придумали суб'єктивність, але вони багато зробили, щоб її поглибити та сформулювати. Пошук нашого внутрішнього «Я», стверджують вони, не пов'язаний із заспокоєнням, це постійний процес, рух. Те, що приводить до руху, приховане всередині; «речемо, ним живемо; як на те пішло, то це і є – людина» (Аврелій, 2018, с. 101-102). Ніде людина не усамітнюється спокійніше, ніж у себе в душі, особливо якщо всередині неї є те, від чого вона набуває досконалої впорядкованості (Там само, с. 41). Благо стоїки знаходили в тому, щоб жити розумно, а зло в тому, щоб не жити розумно (Епіктет, В чем наше благо? Кн. 2, гл. 2). Лише совість і розум, стверджує Епіктет, можуть привести людину до душевного спокою та щастя. Розумна людина вільна. Вона завжди живе так, як хоче, і ніхто на світі не може їй у цьому завадити (Епіктет, В чем наше благо? Кн. 3, гл. 4). Отже, призначення розумних істот – слідувати розуму (Аврелій, 2018). Але стоїки не звеличували розум як щось самоцінне, що пізнає істину. Істина в їхньому

розумінні, не просто пізнається як щось незмінне, а формується в процесі осмислення реальності людиною. Так, Епіктет пише, що людина створена не для самотнього життя, а для спільного, але разом із тим вона має користуватися самотністю для того, щоб розмовляти з самою собою, розмірковувати про Бога і про призначення людини в цьому світі. «Перебуваючи на самоті, ми повинні розібрати нашу власну поведінку, минуле та сьогоднішнє, збагнути, що саме ще заважає нам жити праведно і як позбутися цих перешкод; і потім – приступити до боротьби з тими слабкостями та пороками, які ми в собі помітимо» (Епіктет, В чем наше благо? Кн. 4, гл. 8). Пробуджувати розумне начало для стоїків – це значить жити згідно природі, згідно *внутрішньому «Я»*, жити щасливо. Стоїки пропагували не поступатися рухам почуттів та устремлінь, оскільки, вважали вони, ці останні – тваринні, тобто такі, що закладені природою (Аврелій, 2018, с.73). Ми припускаємо, що все ж вони не сприймали емоції, почуття людини як щось чуже, зовнішнє, а здебільшого як внутрішньо притаманне людині. Людина має перевагу над твариною не тілом, стверджували стоїки, а своїми душевними здібностями, в них має бути зосереджене найвище добро для людини; хто нехтує цим, той впадає у справжнє зло. «Хто хоче врятуватися від зла, той повинен оберегати, як від ворогів, свою чесність, свою помірність, своє розуміння. Хто віддає ворогові цю фортецю свою, той потрапляє в полон і гине» (Епіктет, В чем наше благо? Кн. 4, гл. 8). Зцілення для стоїків – це *внутрішнє зцілення цілісної особистості*, яка живе у цілісному світі, воно включає цінності і онтологію. Доля, за думкою стоїків, влаштувала життя людини таким чином, що вона має зрозуміти смисл життя, – і якщо вона захоче терпіти і любити, то ніхто не може завадити їй у цьому (Там само, Кн.1).

Ідея внутрішньої людини спряжена з ідеями людського існування в філософії екзистенціалістів, вихідним пунктом якої є суб'єктивність. За Ж.-П. Сартром, людина є не що інше, як проект самої себе; вона існує настільки, наскільки сама себе створює (Сартр, 1989). Критерієм суб'єктивності є мислення людини. «Я мислю, отже, існую» – декартівський вислів можна назвати абсолютним імперативом людської свідомості. Людину ми визначаємо, говорить Сартр, у зв'язку з рішенням зайняти ту чи іншу позицію (Там само). Людина сама робить свій вибір. Здійснити цей вибір, реалізувати себе по-людськи, за думкою екзистенціалістів, особистість може не шляхом занурення у себе, але шляхом пошуку мети зовні, завдяки якій можливе самоздійснення. Щоб зрозуміти себе, знайти смисл життя, людина має виходити за власні межі. Цей зв'язок трансцендентності, що конститує людину, і суб'єктивності – у тому сенсі, що людина не замкнена в собі, а завжди присутня в людському

світі, і є тим, що екзистенціалісти називають екзистенціальним гуманізмом. Пізнати свій внутрішній світ людина може лише через Іншого. Інший необхідний як для існування самої людини, так і для самопізнання. За таких умов, говорить Сартр, відкривається цілісний світ, який називається інтереуб'єктивністю. У цьому світі людина і вирішує, чим є вона, і чим є інші (Там само).

Проблемі «внутрішньої людини», внутрішньої свободи і смислу життя присвячена книга «Сказати життю «Так!»: колишнього в'язня, психолога, філософа Віктора Франкла. Автор стверджує, що найбільший шанс вижити мали не ті, хто відрізнявся найміцнішим здоров'ям, а ті, хто відрізнявся найміцнішим духом, хто мав смисл, заради якого жити. Табірна дійсність, говорить психолог, зводила життя ув'язнених до примітивності; щоб вижити у небагатьох людей розвивалося прагнення зануритись у себе, створити якийсь свій *внутрішній світ* (Франкл, Сказать жизни – «Да»). Моральні люди переносили концтабірну ситуацію дуже болісно, але в духовному сенсі вона діяла на них менш деструктивно, тому що «їм було доступніше повернення з цієї жахливої реальності у світ *духовної свободи та внутрішнього багатства*» (Там само). Саме цим і можна пояснити той факт, що люди духовні, внутрішні краще протистояли табірній дійсності, ніж зовні сильні та міцні (Там само). Ті, хто зберіг здатність до *внутрішнього життя*, стверджує психолог, не втратив і здібності хоч зрідка сприймати красу природи чи мистецтва. І це переживання, хоча б на якусь мить, допомагало відключатися від жахів дійсності, забувати про них (Там само). Людина, зазначає Віктор Франкл, яка не здатна завдяки почуттю власної гідності протиставити себе дійсності, взагалі втрачає у концтаборі відчуття себе не лише як суб'єкта, але і як духовної істоти з почуттям *внутрішньої свободи* та особистої цінності (Там само). Людина починає сприймає себе як частину великої маси, стада овець. В концтаборі такий стан людини був обумовлений законом самозбереження: головне – не виділитися, не привернути з якогось найменшого приводу увагу. Але «навіть у цій ситуації, що абсолютно пригнічує як зовні, так і внутрішньо, стверджує психолог, можливо зберегти залишки духовної свободи, протиставити цьому тиску своє *духовне Я*. Завжди знаходились люди, які комусь дарували добре слово, з кимось ділилися останніми крихтами хліба. Навіть у концтаборі у людини залишався вибір: зрєктися чи не зрєктися від того самого потаємного, що навколишня дійсність загрожувала відібрати – від внутрішньої свободи» (Там само). «Духовна свобода людини, яку в неї не можна відібрати до останнього подиху, говорить Франкл, дає їй можливість до останнього подиху наповнювати своє життя смислом». Смисл, за думкою психолога, має не лише діяльне життя, повне

переживань, що дає людині можливість реалізації цінностей творчості, в переживанні прекрасного, в насолоді мистецтвом чи природою, але і життя в концтаборі, яке не дає шансу для реалізації цінностей у творчості чи переживанні, проте у людини залишається остання можливість – наповнити життя смыслом: зайняти позицію до примусового обмеження її буття (Там само). Ця думка яскраво виражена у словах Ницше: «У кого є «Навіщо», той витримає майже будь-яке «Як» (цит. за: Франкл, Сказати життю – «Да»). Людина, яка не мала смыслу, цілей життя, не вірила у майбутнє, втрачала *внутрішню духовну опору*, і це душевне спустошення супроводжувало тілесне. Втрачаючи смысл життя, людина втрачала смысл чинити опір.

Проблема свободи та *внутрішньої сили* людини віддзеркалена у автобіографічній книзі «Вибір» доктора психології (Каліфорнійський університет) Едіт Єви Егер, яка також пережила Холокост. Авторка робить акцент на тому, що в Аушвіці вона вижила лише завдяки тому, що занурювалась у *внутрішній світ*. «Я знайшла у своєму *внутрішньому «я»* надію та віру, навіть коли мене оточували голод, тортури та смерть» (Егер, 2017). «Щоб вижити, говорить автор, ми викликаємо в уяві свій *внутрішній світ*» (Там само, с. 35). Едіт Єва Егер розповідає в книзі, як одній ув'язненій вдалося зберегти свою фотографію до ув'язнення в табір, на якій вона з довгим волоссям. Тим самим вона нагадувала собі, хто вона і що вона все ще існує. Розуміння цього стало притулком, який зберіг її волю до життя (Там само, с. 35).

Коротко відслідкуємо життєвий шлях авторки з метою повноти та щирості розуміння й сприйняття її порад, наданих у книзі. З дитинства Едіт займалася балетом, і це вміння танцювати потім принесло їй спасіння. Дівчинка мала шанс брати участь в Олімпіаді, але через єврейське походження вона не пройшла відбору. І тоді вчитель-балетмейстер дав дівчинці раду, яка запам'яталася їй на все життя: «*Всі сили та емоції життя ти черпатимеш зсередини*» (Там само, с. 19; 32). У березні 1944 року всю сім'ю Едіт вивезли в Освенцим. Мама Едіт по дорозі у концтабір сповідувала донці ще одну незаперечну істину: «Ми не знаємо, куди нас відправляють. Ми не знаємо, що буде далі. Просто запам'ятай: *ніхто не забере те, що в голові*» (Там само, с. 30). Батьки дівчинки загинули в газовій камері, Едіт та її сестра Магда залишилися вдвох. Згодом Едіт і Магда були відправлені у Німеччину, на ниткову фабрику, потім їх посадили в черговий поїзд та змушували сидіти в смугастій уніформі на дахах вагонів, щоб англійці не бомбили потяг, у березні 1945-го їх відправили працювати на завод з виробництва боєприпасів, потім перевели через кордон до Австрії та привезли до Маутгаузена – чоловічого табору у

каменоломнях, де змушували колоти та перетягувати граніт, потім вони потрапили у табір Гунскірхен. На той момент Едіт важила 32 кілограми, у неї був переломаний хребет, вона хворіла на черевний тиф, пневмонію та плеврит. Едіт тривалий час страждала від отриманої моральної травми і тому не хотіла говорити про війну зі своїми трьома дітьми. Познайомившись із Віктором Франклом та прочитавши його книги, вона розпочала свою психологічну терапію лікування.

Едіт Сва Егер у книзі «Вибір» дає поради, як знайти спосіб втекти зі свого «внутрішнього концтабору», створеного нашою свідомістю; як стати тим, ким ми маємо бути (Там само):

– «Ми не можемо зробити світ безпечним, але ми можемо зробити його таким силою своєї свідомості. Ми зможемо стати невидимими для зла» (с. 19).

– «Ми не можемо замовити собі життя, в якому не було б місця ні горю, ні болю. Але ми можемо вирішити стати *вільними*, врятуватися від минулого і, незважаючи на те, що випало на нашу долю, охопити все можливе» (с. 10, 15).

– «Свобода починається, коли ми приймаємо те, що сталося. Свобода означає, що ми набираємося сміливості і *розбираємо свою внутрішню в'язницю по цеглині*» (с. 8).

– Втікаючи від минулого – від свого страху ми не здобуємо свободи, лише створюємо тюремну камеру зі свого жаху і замикаємо її на замок (с. 101).

– «У людини завжди є *вибір* та можливість *контролю*. Кожна мить життя – це вибір». Не важливо, яким є наш досвід, людина сама обирає, як до нього ставитися. Ми можемо бути щасливими, бути сповненими надій, а можемо почуватися нещасними і пригніченими (с. 7).

– «У нас є вибір: звертати увагу на те, що ми втратили, або на те, що все ще маємо» (с. 33).

– Важливо привнести у своє існування *живе життя*. Ми витрачаємо немислимі зусилля, щоб відчутти себе живими, або повністю захищаємо себе від будь-яких життєвих відчуттів (с. 13).

– Проживати емоції – пряма протилежність депресії» (с. 139).

– Синдром жертви обумовлений *внутрішнім станом людини*. Ніхто, крім нас самих, не може нав'язати психологію жертви (с. 9, 14).

– «Не руйнуй свій дух. Підніми його, як факел» (с. 52).

– Важливо привести до рівноваги дві складові людської психіки – свідоме та несвідоме (с. 124).

– «Єдиний шлях реалізувати свою свободу вибору – це жити сьогоднішнім, яку зводимо своїми руками» (с. 134).

– «Головне – сказати «так» самому собі, прийняти самого себе як провідну мету, усвідомлено робити всі дії і ніколи не забувати про це з урахуванням усіх неоднозначних проявів; це випробування підводить нас до меж можливого» (с. 134).

Проблемам розлюднення людини, *внутрішнього спустошення* присвячена автобіографічна книга «Чи це людина?», написана в 1947 році італійським прозаїком Прімо Леві, який також пройшов через Освенцим. Автор акцентує увагу не на свідченнях злочинів проти людства, що відбувалися в концтаборі, а на детальній розповіді про те, як у людях знищували людей, про глибинну внутрішню самотність, втрату духовності. «Знищити людину важко, майже так само важко, як і створити; це не було легко, це не було швидко, але вам, німці, це вдалося. І ось ми стоїмо тут покійно перед вами; вам більше нічого боятися з нашого боку – ні повстань, ні бунтівних слів, ані навіть осудливого погляду» (Прімо Леві, Чи це людина? 2017) Щоб вижити фізично, люди втрачали останні уявлення про мораль: добро і зло, стиралася межа між біологічним та духовним існуванням.

«Внутрішню людину», «людину Євангелія», «зібрану людину» М. Мамардашвілі називає філософським ідеалом. В його філософії присутній новий вимір особистості, пов'язаний із свідомим існуванням, стрижнем якого виступає «тримання зусилля», що є результатом свідомого самовизначення і не підлягає причинно-наслідковому поясненню. М. Мамардашвілі стверджує, що люди не народжуються біологічним способом, вони стають людьми, лише проходячи певний життєвий шлях особистісного спасіння (Мамардашвили, 1995, с. 11-12, с. 26), який вимагає зусиль, але саме на цьому шляху людина стає людиною. Людина є зусилля бути людиною (Мамардашвили, 1997, с. 2). Філософ говорить про те, що не все, що ми відчуваємо чи думаємо, є живим, хоча б тому, що ми інколи не помічаємо, що говоримо чужими словами, повторюємо чужі думки або наслідуюмо когось і т.д. Мова йде про те, що в житті інколи важко відрізнити те, що ми насправді переживаємо чи відчуваємо самі, від того, що відчувають інші. Вчений говорить, що людину можна оточити книжками, мудрими висловами, але перенести великі думки чи стани в іншу людину не можна (Там само, с. 4), це має бути вплетене у сукупність життєвих проявів, життєвих вчинків, у те, що з людиною сталося, що вона випробувала, що побачила, прочитала (Там само, с. 4). «Чому думка Паскаля не може простим читанням перейти мені на думку?» – ставив питання М. Мамардашвілі (Мамардашвили, 1995). Відповідь на нього він знаходив у висловлюванні Ангеліуса Сілезького: «Ісус Христос міг тисячу разів народжуватися у Віфлеємі, але якщо він не народився знову у твоїй

душі, то ти все одно зник, загинув» (Мамардашвили, 1991, с. 207-224; 211). Живе життя – це особистісно внутрішньо відчуте, прожите, осмислене життя. За Мамардашвілі, щоб залишатися живим, потрібно робити постійне духовне зусилля, яке є продуктом рефлексії. «Життя є зусилля у часі» (Мамардашвили, 1997, с. 2). Внутрішня людина – це особистість із сформованою системою ціннісно-смислових орієнтацій, яка здатна переосмислювати культурний досвід, який створювався тисячоліттями, привласнювати, перетворювати, вживатися в нього, щоб відбулося «друге народження» – народження власного життєвого шляху. Цінності і смисли мають стати внутрішньо своїми, «вміститися» в особистість, лише таким чином вони стануть внутрішнім орієнтиром особистості.

Нашу увагу привернула думка Мамардашвілі в лекції про Пруста, що людина є не *суб'єкт виховання*, а *суб'єкт розвитку*, приречений на те, щоб здійснювати *внутрішні акти*, щоб у душі її визріли еквіваленти того, що зовні вже існує у вигляді предметів чи людських завоювань (Мамардашвили, 1997, с. 4). Поділяємо цю думку, оскільки не кожний вплив, цілеспрямований чи ненавмисний, призводить до розвитку особистості, до позитивних внутрішніх і зовнішніх, якісних і кількісних змін.

Позитивна особистість як людина внутрішня прагне саморозвитку і самореалізації, окреслює для себе певні горизонти, ідеали, онтологічні смисли, яких має досягнути, і в цьому велика роль належить правильному позитивному мисленню. Поділяємо точку зору доктора філософських наук А. Баумейстера про те, що правильно мислити – це не спонтанно вибудовувати суб'єктивні структури поведінки зі світом, а осягати зміст якомога правдивіший, осягати ідеї, смисли в їх об'єктивності (Баумейстер, 2022) – те, що Гегель називав об'єктивним духом, Карл Поппер світом об'єктивного смислу, що віддзеркалено в його концепції про три світи (1 – світ фізичних об'єктів; 2 – світ суб'єктивних переживань, почуттів, думок; 3 – світ *об'єктивного смислу* – наукові теорії, гіпотези, результати творів мистецтва). М. Мамардашвілі, розмірковуючи над ідеями Платона, стверджує, що «ідея – це не абстракція, а щось онтологічне, не те, що ми сьогодні схильні розуміти в суто гносеологічному значенні слова. Ідею, за словами філософа, слід розглядати як «існуючу абстракцію порядку, як абстрактну структуру або як абстрактну тканину, що має властивість виробляти інші порядки, упорядкування (наприклад, у головах людей)». (Мамардашвили, Пятигорский, 2009. с. 158). А. Баумейстер вірно зауважує, що той, хто мислить правильно, осягає смисли і це осягнення виводить за межі суб'єктивності. Мислить правильно той, хто вчиться бачити світ об'єктивно, хто прагне до істини (Баумейстер, 2022).

Позитивна особистість як внутрішня людина має мислити позитивно і правильно. Проблема позитивного мислення висвітлювалася в одній із наших статей (Shevchenko, Antonenko, Safonova, 2020), але звернемо увагу на раціонально-емоційно-поведінкову терапію Альберта Елліса, яка останнім часом набуває актуальності і яку здебільшого пов'язують із формуванням позитивного мислення людини. Сутність її в акцентуванні уваги на вторинній природі подій. Відповідно до РЕПТ: є активуючі події («А»), у людей є безліч поглядів (когніцій, думок чи ідей) на ці події («В») і ці «В» неодмінно впливають на когнітивні, емоційні та поведінкові наслідки («С») (Елліс, Практика раціонально-емоціональної поведенческої терапії). Елліс вважає, що головним медіатором такого сприйняття світу є «В», оскільки самі люди привносять у «А» багато зі своїх поглядів, оцінок, вірувань, а також у світлі їхніх емоційних наслідків. Вчений розглядає ірраціональне мислення як уроджену біологічну особливість людини. Другою біологічною особливістю людини він вважає здатність осмислювати власне мислення (тобто рефлексію) і на цій основі змінювати власні ірраціональні уявлення на більш конструктивні, раціональні, тобто РЕПТ має на меті замінити негативні уявлення на позитивні. Проте мова не йде про відношення до реальності, про ціннісно-онтологічний аспект. В цьому сенсі нам більше близька позиція стоїків, для яких, як ми вже зазначали, зцілення особистості включає онтологію та аксіологію, а також реальне відношення особистості до буття. Особистість у стоїків персоніфікує об'єктивні смисли, робить їх частиною свого внутрішнього логосу, стає суб'єктом.

До того ж, якщо згадати, наприклад, біологізаторські теорії З. Фрейда (причини поведінки людини криються у природних, біологічних імпульсах; ірраціональність, агресивність є невід'ємною характеристикою людської природи) або явище «колективного підсвідомого» Юнга (є віддзеркаленням досвіду минулих поколінь та відображено в структурах мозку; складається з архетипів та є підґрунтям духовного життя особистості), то навряд чи варто абсолютизувати раціональне мислення, оскільки ірраціональне мислення як біологічна особливість людини також несе певний позитивний зміст. Акцентуація уваги на вихованні раціонального мислення, що активно популяризує Елліс, сприяє витісненню афектів, як наслідок, робить сам процес мислення дезадаптивним. Ми дотримуємося позицій Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтьєва, Д. Гоулмана, І. Бонівелл, М. Селігмана, Б. Фредріксон та ін. про єдність афекту та інтелекту. Слід зауважити, що емоції містять у собі оцінки, цінності. Вони зв'язують людину із світом. Емоції вписані в цілісний контекст людської свідомості, особистісної картини світу. Беручи до уваги той факт, що у

процесі онтогенезу афект та інтелект змінюються місцями, вчені говорять про важливу роль афекту для інтелектуального розвитку особистості дитини; взагалі багато в чому інтелектуальні процеси визначаються емоційним базовим досвідом. Маємо припустити, що уявлення про рухливість відносин між афектом і інтелектом можуть бути різними в різних ситуаціях і у різних людей. Ми вважаємо, що позитивне мислення є відбиттям цілісної картини світу особистості. Це глибинна конструкція, осередком якої є ціннісно-смилова сфера особистості (Shevchenko, Antonenko, Safonova, 2020).

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку
Отже, ми вважаємо, що ідея внутрішньої людини є значущою щодо сутності позитивної особистості, і вона має бути взята до уваги у самому процесі виховання позитивної особистості.

Література

1. Аврелій Марк Наодинці з собою. Переклав з грецької Ростислав Паранько. Львів: Видавництво «Апріорі», 2018. 184 с.
2. Баумейстер А. «Мислення», часть 2/3. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=11LDG1wrDOQ> (дата звернення: 04.07.2022).
3. Друге послання апостола Павла до коринтян. *Біблія*. Переклад Івана Огієнка. URL: <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/2-poslanie-k-korinfjanam.html#g4> (дата звернення: 11.04.2022).
4. Мамардашвили М. К. Вена на заре XX века. *Литературная Грузия*. 1991. No 5. С. 207-224.
5. Мамардашвили М. Лекции о Прусте (психологическая топология пути). М. : Ad Marginem, 1995. 548 с. URL: https://platonanet/load/knigi_po_filosofii/istorija_russkaja/mamardashvili_merab_lekcii_o_pruste_psikhologicheskaja_topologij_a_puti/15-1-0-1291 (дата звернення: 12.03.2022).
6. Мамардашвили М. К. Психологическая топология пути. М. Пруст «В поисках утраченного времени». С.-Пб., 1997. 473с.
7. Мамардашвили М. К., Пятигорский А. М. Метафизические рассуждения о сознании, символикe и языке. М., 2009. С. 158.
8. Послання св. апостола Павла до римлян. *Біблія*. Переклад Івана Огієнка. Глава 7. URL: <https://www.bibleonline.ru/bible/ubio/rom-7/> (дата звернення: 11.04.2022).
9. Прімо Леві. Чи це людина? Видавництво Старого Лева, пер. М.Прокопович, 2017, 272 с. URL: <https://moreknig.org/reader/223455/> (дата звернення: 05.05.2022).
10. Сартр Ж. П. Экзистенциализм – это гуманизм. Москва : Политиздат, 1989. С. 319–344.
11. Сковорода Г.С. Начальная дверь ко Христіанскому добронравію. Повне зібрання творів: У 2-х т. К., 1973. Т. 1. С. 144-153. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov108.htm> (дата звернення: 08.03.2022).

12. Сковорода Г.С. Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни. Повне зібрання творів: У 2-х т. К., 1973. Т. 1. С. 324-356. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov114.htm> (дата звернення: 08.03.2022).
13. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії. К. : Абрис (Бібліотека Державного фонду фундаментальних досліджень). Г.С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук. 2002. URL: https://filos_uk.academic.ru/3/внутрішня_і_зовнішня_людина (дата звернення: 09.03.2022).
14. Франкл В. Сказать жизни – «Да». URL: <http://nkozlov.ru/library/psychology/d2617/> (дата звернення: 16.03.2022).
15. Эдит Ева Эгер, при участии Эсме Швальль-Вейганд Выбор. О свободе и внутренней силе человека. «Манн, Иванов и Фербер (МИФ)», 2017. URL: <https://mognb.ru/books/1073862-vybor-o-svobode-i-vnutrenney-sile-cheloveka/read> (дата звернення: 03.03.2022).
16. Эпиктет В чем наше благо? (пер. В. Черткова). URL: https://royallib.com/book/epiktet/v_chem_nashe_bлаго.html (дата звернення: 20.04. 2022).
17. Эллис Альберт Практика рационально-эмоциональной поведенческой терапии. URL: <https://www.rulit.me/books/praktika-racionalno-emocionalnoj-povedencheskoj-terapii-read-502685-6.htm> (дата звернення: 08.05.2022).
18. Shevchenko G., Antonenko T., Safonova I. Positive Personality Education: An Ontological Aspect. Journal of History Culture and Art Research. 2020. 9 (1). 133–144.

References

1. Avrelii, Mark (2018). Naodyntsi z soboiu [Alone with myself]. Pereklav z hretskoi Rostyslav Paranko. Lviv: Vydavnytstvo «Apriori», 2018. 184 s. (ukr).
2. Baumeister, A. (2022). «Myslennia» [Thinking], chast 2/3. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=11LDG1wrDOQ> (date of appeal: 04.07.2022) (ukr).
3. Druhe poslannia apostola Pavla do koryntian. Bibliia [The second letter of Apostle Paul to the Corinthians. Bible]. Pereklad Ivana Ohiiienka Retrieved from <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/2-poslanie-k-korinfjanam.html#g4> (date of appeal: 11.04.2022) (ukr).
4. Mamardashvili, M. K. (1991). Vena na zare XX veka [Vienna at the dawn of the 20th century]. Literaturnaya Gruziya. 1991. No 5. S. 207-224 (rus).
5. Mamardashvili, M. (1995). Leksii o Pruste (psikhologicheskaya topologiya puti) [Lectures on Proust (psychological topology of the path)]. M. : Ad Marginem, 1995. 548 s. Retrieved from: https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_russkaja/mamardashvili_merab_lekcii_o_pruste_psikhologicheskaja_topologija_puti/15-1-0-1291 (date of appeal: 12.03.2022) (rus).
6. Mamardashvili, M. K.(1997). Psikhologicheskaya topologiya puti. M. Prust «V poiskakh utrachenogo vremeni» [Psychological topology of the path. M. Proust "In Search of Lost Time"]. S.-Pb., 1997. 473 s. (rus).

7. Mamardashvili, M. K. (2009), Pyatigorskiy A. M. *Metafizicheskie rassuzhdeniya o soznanii, simvolike i yazyke* [Metaphysical reasoning about consciousness, symbolism and language]. M., 2009. S. 158 (rus).
8. Poslannia sv. apostola Pavla do rymlian. Bibliia [Letter of St. Apostle Paul to the Romans. Bible]. Pereklad Ivana Ohienka. Hlava 7 Retrieved from <https://www.bibleonline.ru/bible/ubio/rom-7/> (date of appeal: 11.04.2022) (ukr).
9. Primo, Levi (2017). *Chy tse liudyna?* [Is it a human?] Vydavnytstvo Staroho Leva, per. M. Prokopovych, 2017, 272s. Retrieved from <https://moreknig.org/reader/223455/> (date of appeal: 05.05.2022) (ukr).
10. Sartr, Zh. P. (1989). *Ekzistentsializm – eto gumanizm* [Existentialism is humanism]. Moskva : Politizdat, 1989. S. 319–344 (rus).
11. Skovoroda, H.S. (1973). *Nachalnaia dver ko Khrystianskomu dobronraviiu* [The initial door to Christian good morality]. *Povne zibrannia tvoriv: U 2-kh t. K.*, 1973. T. 1. S. 144-153. Retrieved from <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov108.htm> (date of appeal: 08.03.2022) (ukr).
12. Skovoroda, H.S. (1973). *Razghovor piaty putnykov o ystynnom shchastiy v zhynny.* [Conversation of five travelers about true happiness in life] *Povne zibrannia tvoriv: U 2-kh t. K.*, 1973. T. 1. S. 324-356. Retrieved from <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov114.htm> (date of appeal: 08.03.2022) (ukr).
13. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary] / NAN Ukrainy, In-t filosofii. K. : Abrys (Biblioteka Derzhavnoho fondu fundamentalnykh doslidzhen). H. S. Skovorody; redkol.: V. I. Shynkaruk . 2002. Retrieved from https://filos_uk.academic.ru/3/внутрішня_і_зовнішня_людина (date of appeal: 09.03.2022) (ukr).
14. Frankl, V. *Skazat' zhizni – «Da»* [Saying "Yes" to life]. Retrieved from <http://nkozlov.ru/library/psychology/d2617/> (date of appeal: 16.03.2022) (rus).
15. Edit Eva Eger, *pri uchastii Esme, Shvall'-Veygand* (20017). *Vybor. O svobode i vnutrenney sile cheloveka* [About the freedom and the inner strength of a human]. «Mann, Ivanov i Ferber (MIF)», 2017. Retrieved from <https://mognb.ru/books/1073862-vybor-o-svobode-i-vnutrenney-sile-cheloveka/read> (date of appeal: 03.03.2022) (rus).
16. *Epiktet. V chem nashe blago?* [What is our blessing?] (per. V. Chertkova). Retrieved from https://royallib.com/book/epiktet/v_chem_nashe_bлаго.html (date of appeal: 20.04. 2022) (rus).
17. Ellis Al'bert *Praktika ratsional'no-emotsional'noy povedencheskoy terapii* [The practice of rational and emotional behavioral therapy]. Retrieved from: <https://www.rulit.me/books/praktika-racionalno-emocionalnoj-povedencheskoj-terapii-read-502685-6.htm> (date of appeal: 08.05.2022) (rus).
18. Shevchenko, G. Antonenko, T., & Safonova, I. (2020). Positive Personality Education: An Ontological Aspect. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(1), 133–144 (eng).

THE IDEA OF THE “INNER HUMAN” IN THE EDUCATION OF A POSITIVE PERSONALITY**I. O. Safonova**

The article discusses the idea of the inner human in the education of a positive personality. An inner human is indomitable, strong in spirit, who, regardless of external obstacles, troubles, or unfavorable situations, knows how to think correctly, positively, evaluate, and has inner freedom. Freedom is the only dimension of the being of the inner human. A person can be free under any circumstances because true freedom is inner freedom: freedom of spirit and freedom of conscience, freedom to choose a worthy position in life. Freedom gives a person subjectivity, the opportunity to choose, realize and create oneself. An inner human is not an ascetic, not an introvert, not a closed person detached from the world of life. An inner human is a positive personality who loves living life; he does not start wars because he values the life of everyone who came into this beautiful world. Sometimes circumstances and situations develop in such a way that a person withdraws from active social life, and abandons the established matrix of generally accepted values according to the standard of "living like everyone else." Instead, it is a forced choice of "internal emigration", which presupposes the acquisition of moral stability by a person, the expenditure of spiritual efforts to act according to conscience, subordinated to the task of self-determination in conditions of internal and external confrontation. An inner human personifies objective meanings, and makes them a part of his inner logos, becoming the subject of his development. To be an inner human means to be a person of honor and dignity, to remain oneself under various conditions and circumstances, not to betray oneself, and also to have the courage to be a person in the inhuman world.

Keywords: inner human, education, positive personality.

Сафонова Ірина Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Київ, Україна). E-mail: safonova07irina@gmail.com

Safonova Irina Oleksiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Department of Pedagogy, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Kyiv, Ukraine). E-mail: safonova07irina@gmail.com